

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

10

2024 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Осадчого Павла Володимировича на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу спільного засідання кафедр кримінального процесу та кримінального права та криминології Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 23 жовтня 2024 року щодо публічної презентації наукових результатів дисертації Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України».

Голова: доктор юридичних наук, с.н.с. Березняк В.С.

Секретар: кандидат юридичних наук, доцент Людвік В.Д.

Присутні: доктор юридичних наук, старший дослідник Почтовий М.М., доктор юридичних наук, доцент Обшалов С.В., доктор юридичних наук, професор Дараган В.В., кандидат юридичних наук, професор Федченко В.М., кандидат юридичних наук, доцент Захарко А.В., кандидат юридичних наук, професор Солдатенко О.А., кандидат юридичних наук, доцент Бойко О.П.

З присутніх – 4 доктори юридичних наук та 5 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Осадчого П.В. «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів, а також звернення до Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ з метою утворення разової спеціалізованої вченої ради.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

У своїй доповіді він визначив мету, задачі, об'єкт, предмет і використані у дослідженні методи, обґрунтував актуальність обраної теми дисертації та її новизну, теоретичне та практичне значення, розкрив структуру та основні положення роботи, обумовлені необхідністю розв'язання наукового завдання щодо концептуалізації реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України відповідно до вимог міжнародних стандартів, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Дисертант зазначив, що право на ефективний засіб правового захисту загальноновизнано як право людини в міжнародно-правових документах з прав людини, зокрема в Загальній декларації прав людини (ст. 8), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 2), Європейській конвенції з прав людини (ст. 13) та Хартії Європейського Союзу про Основні права (ст. 47). Реалізація такого права під час процесуальних дій на початку кримінального провадження обумовлена виконанням завдань передбачених ст. 2 КПК України з дотриманням положень ст. 13 Конвенції (1950 р.) щодо забезпечення прав і основних свобод на національному рівні та гарантування ефективної системи їх захисту на міжнародному рівні.

Але сучасні реалії дотримання прав учасників у ході кримінального провадження засвідчують негативні тенденції. Тому, незважаючи на те, що окремі аспекти імплементації міжнародних стандартів реалізації прав людини вже були предметом обговорення, в Україні відсутні монографічні роботи, присвячені проблемним питанням саме реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому розслідуванні кримінальних проваджень передбаченого міжнародними нормативно-правовими актами й діяльністю ЄСПЛ.

Прогресивна кримінальна процесуальна модель судочинства не характеризується ефективністю, стабільністю та єдністю підходів у забезпеченні прав учасників кримінального провадження. Так, у 2023 р. із 11255 звернень, що надійшли до Уповноваженого з прав людини в частині порушення прав і свобод людини у ході досудового розслідування, 1422 – скарги на порушення права на захист, 602 – на дії, бездіяльність слідчого, прокурора, 473 – скарги на незаконне затримання, 147 – необґрунтоване пред'явлення підозри тощо, а ЄСПЛ постановив 144 рішення у справах проти України, з них у 141 визнано щонайменше одне порушення, з яких 64 – порушення ст. 13 Конвенції. Причинами таких негативних тенденцій, у тому числі, є недосконалість та нестабільність кримінального процесуального законодавства, яке постійно змінюється, оновлюється й доповнюється.

Під час проведення дослідження систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практики ЄСПЛ; зведені дані анкетування 228 осіб (співробітників органів Національної поліції, прокуратури, суддів, адвокатів та інших фахівців права міст Дніпро, Черкаси, Запоріжжя, Херсон, Рівне, Київ, Одеса, Житомир, Івано-Франківськ, Тернопіль, Суми, Луцьк, Полтава, Харків, Хмельницький, Миколаїв, Вінниця). При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми використовувалася слідча, прокурорська, адвокатська та суддівська практики, а також особистий досвід роботи у правоохоронних органах України.

Метою дисертації є концептуалізація реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України відповідно до вимог міжнародних стандартів, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Предметом дослідження є реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних завдань:

- розкрити поняття та зміст права на ефективний засіб юридичного захисту за міжнародним й вітчизняним законодавством;
- з'ясувати генезу законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні у кримінальному процесі України;
- запропонувати шляхи реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження;
- виокремити кримінальні процесуальні особливості реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час застосування окремих запобіжних заходів;
- сформулювати наукове бачення напрямів реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- охарактеризувати особливості кримінальної процесуальної діяльності прокурора щодо забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні;
- здійснити аналіз судового контролю щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в умовах дії чинного кримінального процесуального законодавства та воєнного стану, в якому запропоновано вирішення низки практичних задач з урахуванням міжнародного законодавства й практики ЄСПЛ, зокрема:

– обґрунтовано сутність права на ефективний засіб юридичного захисту, яке полягає у: забезпеченні поновлення порушеного права, а у випадку неможливості – гарантування потерпілому можливості отримання відповідного відшкодування (права особи–порушене право–характер допущеного порушення –наслідки); формуванні та створенні механізмів, які юридично спроможні забезпечити реалізацію прав і свобод особи, що зазнали порушення; застосуванні навіть за умов порушення з боку сторони обвинувачення (прокурор, орган досудового розслідування);

– виокремлені критерії реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні: доступність, результативність (перспективність), адекватність, достатність, практичність, оперативність, строковість, незалежність, неупередженість у взаємозалежності з верховенством права й законністю;

– запропоновано надати слідчим Національної поліції статус законних комбатантів, а їх потрапляння під владу противника повинно розглядатися як стан полону, а не утримання як заручників з метою легалізації виконання обов'язків та реалізації прав під час несення служби в умовах військової агресії (розслідування злочинів на деокупованих територіях), що сприятиме ефективному розслідуванню воєнних злочинів на території України Міжнародним кримінальним судом;

– доведено, що судовий контроль в частині реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні безпосередньо здійснюється через розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, детектива, слідчого, прокурора під час досудового розслідування. З метою удосконалення такої діяльності запропоновано зміни й доповнення до ст. 303 КПК України щодо можливості оскарження рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора – підозрюваним, його захисником чи законним представником та ст. 304 КПК України в частині збільшення строку подання скарги на затримання особи, безпосередніх підстав її подання, прийняття процесуальних рішень під час розгляду, а також наслідки повернення такої.

Під час розробки дослідження було удосконалено унормування механізму контролю щодо виконання рішення прокурора в частині задоволення скарги на дії або бездіяльність суб'єктів, передбачених КПК України під час досудового розслідування, яке включає в себе надання вказівки щодо виконання рішення, заслуховування звіту про його виконання та прийняття рішення щодо активізації виконання. Окремо була проведена систематизація гарантій забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження (забезпечення права на захист та надання правової допомоги; закріплення статусу, загальних правил участі та обов'язків захисника; розгляд клопотань слідчим суддею; доступ підозрюваного до матеріалів в частині обрання запобіжних заходів; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та ін.).

Були запропоновані зміни в механізм реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час застосування запобіжних заходів, який включає можливість звернутися до уповноважених державних або міжнародних органів з вимогою змусити суб'єкта кримінального провадження відновити порушене

право; внесення змін до ст. 176, 181, 193, 194, 303 КПК України й доповнення новою ст. 182-1 КПК України «Нагляд командування військової частини», а також доцільність виключного обрання тримання під вартою до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану (ч. 8 ст. 176 КПК України з поширенням на злочини, передбачені ст. 402–205, 407, 408, 429 КК України).

Здійснено аналіз положення міжнародних інституцій та практики ЄСПЛ щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану в частині забезпечення засади змагальності – обов'язкова поінформованість підозрюваний про розпочате кримінальне провадження та обґрунтованість змісту підозри зумовлюють можливість забезпечення права на захист.

Аргументовано право на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження як складного, яке включає в себе: права, спрямовані на захист від кримінального переслідування, що здійснюються особисто особою, яка піддається такому переслідуванню; права, пов'язані із захистом, що здійснюється за допомогою обраного підозрюваним чи призначеним йому захисником (права, які реалізуються підозрюваним через свого захисника; право на юридичну допомогу, що надається захисником безпосередньо підозрюваному); права вимоги до суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення ними відповідно до чинного законодавства права підозрюваного на захист.

Відбулось осмислення необхідності закріплення можливості оскарження недотримання розумних строків слідчим, прокурором до слідчого судді, оскільки подача такої скарги до прокурора не може бути визнана достатньою гарантією для незалежного та безперешкодного розгляду скарги. Така зміна порядку оскарження забезпечить конкуренцію під час розгляду скарги та відповідає вимозі ефективного засобу юридичного захисту на досудовому провадженні.

Унормовано застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки на підставі постанов слідчого чи дізнавача, за погодженням з прокурором, або прокурору, що сприятиме зменшенню навантаження на слідчих суддів, реалізації принципу процесуальної економії, ефективному та своєчасному застосуванню запобіжних заходів й гарантуватиме стороні захисту дотримання прав і свобод підозрюваного, а також право на оскарження процесуальних рішень відносно нього.

Запропоновані зміни в процесуальну діяльність прокурора щодо забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яка носить наглядовий кримінальний процесуальний характер за дотриманням вимог закону під час кримінального переслідування особи (мета – виконання завдань кримінального переслідування; упровадження міжнародно-правових стандартів у практику затримання підозрюваного, застосування запобіжних заходів) із внесенням змін до ст. 36 КПК України в частині відсторонення дізнавача, слідчого, детектива, оперативного працівника від проведення досудового розслідування.

Окремі результати дисертаційного дослідження відображені у дев'яти

наукових публікаціях, зокрема у шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України та трьох тезах доповідей.

Після доповіді Осадчого П.В. відбулась дискусія, під час якої здобувач відповів на запитання присутніх щодо структури роботи, методологічної та теоретичної основи дослідження, висновків, які отримано за підсумками виконаної наукової роботи, а саме:

1. **Запитання Захарка А.В.:** У своїй роботі ви пропонуєте внести зміни до ст. 181 КПК України й викласти у такій редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло, в якому він постійно або тимчасово проживає, цілодобово або у певний період доби. Якщо за станом здоров'я підозрюваного, обвинуваченого йому необхідне стаціонарне лікування в закладах охорони здоров'я з постійним перебуванням під наглядом лікарів, місцем його тримання під домашнім арештом може бути визначений лікувальний заклад». Як ви в даному випадку бачите реалізацію цього права на практиці?

Відповідь: Дякую за запитання. На даний час, фактично, законодавством не передбачено визначення місцем домашнього арешту іншого приміщення, як житло. Непоодинокі випадки у практиці вказують, що суди тлумачать це визначення по різному, та безпідставно визначають місцем домашнього арешту, наприклад місце реєстрації, де особа фактично, може і не мешкати вже тривалий час, та більше – будинок, який не придатний для життя. Крім того бувають випадки, коли особа мешкає з близькою особою, та не може надати на це підтвердуючі документи, що ускладнює розгляд самого клопотання судом та визначення місця домашнього арешту. У зв'язку з чим, на наше переконання, необхідно більше розкрити зміст поняття – житло, та доповнити його визначенням «в якому він постійно або тимчасово проживає». Це необхідно з метою забезпечення основоположних прав осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. Крім того, на нашу думку, у сучасних реаліях, під час війни, необхідно додати визнанням «Якщо за станом здоров'я підозрюваного, обвинуваченого йому необхідне стаціонарне лікування в закладах охорони здоров'я з постійним перебуванням під наглядом лікарів, місцем його тримання під домашнім арештом може бути визначений лікувальний заклад». Тобто особа, наприклад, отримала важкі травми та тривалий час перебуває на лікуванні, однак суд позбавлений можливості визначити місцем його перебування будь-який лікувальний заклад. Таким правом, необхідно наділити осіб, тим паче які перебувають на довготривалому лікуванні.

Від так, фактично, реалізація таких механізмів не потребує додаткових зусиль державних механізмів та інституцій, а лише виведення їх у процесуальний спосіб, визначений КПК України.

2. **Запитання Бойка О.П.:** Також ви пропонуєте внести зміни до ч.3 вище зазначеної статті і викласти її у наступній редакції: «Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту протягом двадцяти чотирьох годин передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого»...». Чому саме ви пропонуєте визначення строку у 24 години?

Відповідь: Дякую за запитання. У своїй професійній діяльності я безліч разів стикався з випадками, коли строк дії запобіжного заходу у вигляді

домашнього арешту вже спливав, а слідчий чи прокурор просто забули відправити ухвалу до відповідного органу Національної поліції, або ж скерували її просто оператором поштового зв'язку, що займає тривалий час. Від так фактичне виконання запобіжного заходу так і не відбувається, що дає змогу підозрюваному зловживати своїми процесуальними правами та фактично не виконувати вимог ухвали про обрання запобіжного заходу. Такі випадки не забезпечують належну процесуальну поведінку особи, та створюють у неї враження про безкарність та погане функціонування державних інституцій. У зв'язку з чим необхідно забезпечити виконання стороною обвинувачення своїх процесуальних обов'язків. На наше переконання, визначення строку у 24 години на подання ухвали до органу Національної поліції буде мати позитивний результат щодо виконання мети запобіжного заходу.

Запитання Хашева В.Г.: До військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану передбачено виключне обрання тримання під вартою. Таке положення закріплене у ч. 8 ст. 176 КПК України та поширюється на злочини, передбачені ст. 402–405, 407, 408, 429 КК України. Однак, вчені-практики висловлюють неодостайну позицію з такими нововведеннями, зокрема щодо неконституційності законодавчих положень, які закріплюють безальтернативне тримання під вартою, зокрема щодо військовослужбовців, до підозрюваних за колабораціонізм. Яка ваша особиста думка з цього приводу?

Відповідь: Дякую за запитання. В аспекті викладеного варто звернутись до практики ЄСПЛ. Так, Страсбурзький суд у своїх рішеннях уже неодноразово наголошував на необхідності під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою розглядати можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів («Харченко проти України»; «Хайредінов проти України»). Водночас слід навести й інші рішення ЄСПЛ, які певною мірою можна покласти в обґрунтування обрання тримання під вартою, і, зокрема, за воєнні та/або військові злочини. Так, у п. 51 рішення ЄСПЛ у справі «Летельє проти Франції» (*Letellier v. France*) від 26 червня 1991 р. цього рішення йдеться про те, що деякі злочини унаслідок їх особливої тяжкості і суспільної реакції на них можуть призвести до порушення громадського порядку, що може виправдати тримання під вартою, принаймні тимчасово. У виняткових випадках цей чинник може бути враховано, зважаючи на цілі Конвенції, принаймні тією мірою, якою національне законодавство визнає поняття порушення громадського порядку, викликаного злочином. Однак цю підставу можна вважати відповідною і достатньою лише за умови, що вона ґрунтується на фактах, які свідчать про те, що звільнення обвинуваченого насправді призведе до порушень громадського порядку.

Запитання Солдатенко О.А.: В умовах збройного конфлікту, коли поліцейські на рівні із збройними силами боронять державу, особливо гостро стоїть питання визнання поліцейських, які захоплені противником, законними комбатантами, з визначенням відповідних гарантій та компенсацій для них і членів їх сімей. Однак, сили правопорядку не входять до складу суб'єктів, перерахованих у Конвенціях, а отже, за нормами міжнародного гуманітарного

права, не мають права на статус законного комбатанта. Яка ваша думка з цього приводу?

Відповідь: Дякую за запитання. З урахуванням досвіду участі поліції у забезпеченні правопорядку під час збройної агресії проти України, Верховна Рада України прийняла Закон «Про основи національного спротиву», яким визначила правові та організаційні засади національного спротиву, основ його підготовки та ведення, завдань і повноважень сил правопорядку з питань національного спротиву та внесла зміни до Закону «Про Національну поліцію» в частині надання додаткових повноважень поліції. Проте зміни до Закону були ухвалені лише у 2021 р. і не враховують реалії, які виникли унаслідок повномасштабної збройної агресії РФ проти України, коли поліцейські змушені були приймати активну участь у бойових діях, захищаючи суверенітет та територіальну цілісність країни.

Нині, унаслідок наявних суперечностей й протиріч між міжнародним та українським законодавством, де, з одного боку, поліція не може виступати воюючою стороною, а з іншого, належить до суб'єктів, які залучаються до оборони держави, залучення на території України таких суб'єктів до участі у збройному конфлікті є легітимним, і відповідно, поліцейський, який бере участь у військовому конфлікті на власній території, повинен мати статус законного комбатанта, як і військовослужбовець Збройних сил України.

Після відповідей на запитання було надано слово для оприлюднення висновку по дисертації науковому керівнику по дисертації Осадчого П.В. – **Мельниченку Андрію Валерійовичу**, кандидату юридичних наук, доценту, старшому викладачу кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, який наголосив, що питання захисту прав досить поширене в рамках переважної більшості галузей права і категоріальному апараті законодавства, тому що його наявність фактично підтверджує існування та функціонування низки правових принципів і засад, наприклад: верховенства права, законності, рівності усіх перед законом і судом тощо. Право на захист є конституційним, адже відповідно до ст. 63 Конституції України «підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист». Усе це вказує на значущість та актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, а також на необхідність дослідження механізмів реалізації даного права із одночасним зверненням до його особливостей.

Досудове провадження є одним з перших етапів кримінального провадження, під час якого правоохоронні органи збирають докази, щоб встановити обставини злочину та особу підозрюваного. Захист прав підозрюваного на цьому етапі є критичним, оскільки від нього залежить подальший хід справи. Адвокат підозрюваного забезпечить, щоб досудове розслідування здійснювалось з дотриманням процесуальних норм закону. Захист підозрюваного також полягає в розробці стратегії захисту підозрюваного, участі адвоката в певних слідчих (розшукових) діях та збиранні адвокатом доказів на користь підозрюваного.

Розпочата 14 квітня 2014 року збройна агресія РФ проти України та повномасштабна війна з 24 лютого 2022 року призвели не тільки до тимчасової

анексії й окупації окремих територій і регіонів країни, руйнувань, значних економічних, екологічних і людських втрат, але й суттєвого ускладнення криміногенної ситуації. Повномасштабне вторгнення супроводжується масовим убивством цивільного населення, знищенням та пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури, невибірковими нападами на цивільні об'єкти, застосуванням заборонених засобів і методів, жорстоким поводженням із військовополоненими й іншими серйозними порушеннями законів та звичаїв війни. Все це ще раз вказує на актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження П.В. Осадчого.

Результатам дисертаційного дослідження П.В. Осадчого притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому дисертантом певні положення сформульовані вперше, а низка вже відомих отримала свій подальший розвиток та удосконалення.

Оцінюючи формальні якості дисертації, можна стверджувати, що вона виконана в основному з дотриманням наукового стилю, авторські позиції викладені досить чітко і переважно належним чином аргументовані. Результати дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у достатній кількості наукових статей, а також пройшли апробацію на різноманітних наукових конференціях та інших заходах.

До того ж слід відмітити наполегливу працю здобувача в процесі підготовки дисертації, попри те, що вона здійснювалась паралельно з практичною діяльністю на посаді старшого слідчого Державного бюро розслідувань; його досить високий рівень правової підготовки; володіння правовою термінологією; прагнення спрямувати основне зусилля в роботі на удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Таким чином, дисертаційне дослідження Осадчого Павла Володимировича за темою «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» містить низку нових науково-обґрунтованих результатів у галузі кримінального процесу, що у сукупності сприяють розв'язанню конкретних наукових задач, має істотне значення для науки, відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, старший дослідник Почтовий М.М. відзначив достатній фаховий рівень дисертаційного дослідження Осадчого П.В. за темою: «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», виконаного на актуальну тему.

Крім цього, Почтовий М.М. зазначив, що вивчення представлених Павлом Осадчим матеріалів дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний юридичний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії кримінального процесу, так і в практичному вимірі. Такий попередній висновок підтверджується оцінкою праці за основними параметрами, які

висуваються відносно дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Рецензоване дослідження виконане з актуальної проблематики, що останнім часом привертає до себе увагу вчених різних галузей знань. Дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в умовах дії чинного кримінального процесуального законодавства та воєнного стану, в якому запропоновано вирішення низки практичних задач з урахуванням міжнародного законодавства й практики Європейського суду з прав людини.

Дослідник акцентує увагу на тому, що вагомий внесок у дослідження положень Конвенції та практики ЄСПЛ у кримінальному процесі зробили такі вчені-процесуалісти як Ю. П. Аленін, А. А. Ахундова, І. Ю. Бабенко, Т. В. Бабчинська, В. М. Ватаманюк, О. В. Винокуров, Т. В. Волошанівська, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, О. В. Капліна, В. П. Кононенков, О. П. Кучинська, М. А. Макаров, В. Є. Мармазова, А. В. Мельниченко, Д. А. Пеший, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. М. Ребезюк, В. В. Рогальська, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, В. М. Тетришник, О. М. Толочко, Л. Д. Удалова, Т. І. Фулей, І. С. Шаповалова, С. В. Шевчук, О. Г. Шило, О. Г. Яновська та ін.

В умовах сьогодення, інтеграція України до Європейського союзу призвела до необхідності проведення реформ, впровадження міжнародних стандартів і повноцінної трансформації системи кримінальної юстиції. Однією з ключових складових такого процесу є кримінальне процесуальне законодавство, яке ґрунтується на міжнародних стандартах прав людини. Тому, оновлення кримінальної процесуальної парадигми та впровадження її на практиці пов'язане з прийняттям чинного КПК України у 2012 р.

Важливість дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю оптимізації практичного застосування в кримінальному провадженні права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні. Попри те, що вищезазначене право регламентовано окремо лише в ст. 13 ЄКПЛ, його змістовні елементи нормативно відображені в ст. 55 Конституції України та ст. 24 КПК України. До того ж відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» а також згідно зі ст.ст. 8, 9 КПК України – ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права, а їх застосування та врахування є обов'язковим під час здійснення кримінального провадження.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні апробованої системи методів та методик. Визначення об'єкту та предмету наукового пошуку цілком відповідає загальним вимогам. Автор вміло провів порівняльні дослідження й обґрунтовано наводить у своїй праці наукові посилання, а також запропонував в контексті аргументації висновки, підготовлені за результатами проведеного наукового дослідження певного ряду галузей знань. В роботі в повній мірі враховано та піддано вивченню й аналізу чинне національне законодавство.

В роботі вдало обґрунтовано сутність права на ефективний засіб юридичного захисту та виокремлені критерії реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні. Цікавою є проведена

систематизація гарантій забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження.

Також доведена необхідність закріплення можливості оскарження недотримання розумних строків слідчим, прокурором до слідчого судді, оскільки подача такої скарги до прокурора не може бути визнана достатньою гарантією для незалежного та безперешкодного розгляду скарги. Здійснена аргументація права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій. Також розроблено механізм реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час застосування запобіжних заходів та унормовано застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки на підставі постанов слідчого чи дізнавача.

Обґрунтовані положення міжнародних інституцій та практики Європейського суду з прав людини щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану в частині забезпечення засади змагальності.

Розкрита процесуальна діяльність прокурора щодо забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яка носить наглядний кримінальний процесуальний характер за додержанням вимог закону під час кримінального переслідування особи (мета – виконання завдань кримінального переслідування; упровадження міжнародно-правових стандартів у практику затримання підозрюваного, застосування запобіжних заходів) із внесенням змін до ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України в частині відсторонення дізнавача, слідчого, детектива, оперативного працівника від проведення досудового розслідування. Доведено, що судовий контроль в частині реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні безпосередньо здійснюється через розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, детектива, слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Науковий апарат рецензованої дисертації є достатньо високим, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях науки кримінального процесу. Свої думки, висновки, пропозиції Павло Осадчий підтверджує результатами Аналітичного дослідження «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України».

Дане дослідження дозволило дисертанту дослідити сукупність проблем, що залишилися поза увагою вчених, але мають в умовах сьогодення, важливе практичне та теоретичне значення.

Рецензент зазначив, що дисертація Павла Осадчого «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» містить результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Разом з тим, загальне позитивне враження про дисертацію не виключає наявності положень, які притягують світло полеміки. Тому, констатує наявність усіх необхідних для такого рівня наукової роботи моментів, слід відзначити, що вона містить деякі дискусійні, спірні або ж такі, що потребують додаткових уточнень положень, а саме:

1. Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження обумовлена виконанням завдань передбачених ст. 2 КПК України з дотриманням положень ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) щодо забезпечення прав і основних свобод на національному рівні та гарантування ефективної системи їх захисту на міжнародному рівні. На мою думку, в зв'язку із отриманням Україною статусу кандидата на членство в ЄС, варто було б більш широко розглянути законодавство ЄС із даного питання, особливо в частині імплементації європейського законодавства в законодавство ЄС і який це може мати вплив на інститут захисту в кримінальному процесі.

2. Після початку повномасштабного вторгнення в Офісі Генерального прокурора був створений Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків. Координаційний Центр — це спеціалізований підрозділ, який допомагатиме учасникам кримінального процесу. Серед актуальних завдань його співробітників — повний інформаційний супровід, а також координація надання психологічної, соціальної, юридичної допомоги спільно з широким колом партнерів з державного та громадського сектору. Його діяльність бажано б було дослідити в аналітичному дослідженні.

Перераховані зауваження мають дискусійний характер і складають підґрунтя до наукової дискусії під час захисту дисертантом власного дослідження та нададуть можливість проявити Павлу Осадчому свій науковий потенціал, а також уміння вести наукову дискусію.

Таким чином, незважаючи на висловлені вище застереження та побажання, а також враховуючи викладені вище позитивні характеристики дисертації є підстави зробити висновок, що дисертаційне дослідження Осадчого Павла Володимировича за темою: «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» проведено на достатньо високому методологічному та науковому рівнях, з широким використанням загальної та спеціальної літератури, а також має беззаперечну наукову цінність і практичну значимість.

Висновок: дисертація Осадчого Павла Володимировича за темою: «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» є самостійно підготовленою, завершеною кваліфікованою науковою працею, в якій отримано ряд нових науково-теоретичних результатів, що в своїй сукупності дозволяють вирішувати конкретну наукову задачу щодо удосконалення прав особи на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні.

Крім того, дана робота цілком відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор, Осадчий Павло Володимирович, за результатами позитивного захисту у спеціалізованій вченій раді, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальність 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Федченко В.М. зазначив, що відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року зі змінами та доповненнями на сьогоднішній день, національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Відповідно до ст. 13 Конвенції кожна особа, чиї права свободи та законні інтереси було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту, і навіть тоді, якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

В свою чергу ефективність юридичного захисту, зумовлена його якістю та кількістю засобів, що використовуються, беруть участь у процесі, і від конкретної правової ситуації. Вказане уможливорює виконання певної задачі, характеризується відповідним співвідношенням між отримуваним сумарним ефектом та сумарними витратами щодо створення і використання ефективних засобів правового захисту, що беруть участь у процесі. Велике значення має обрання учасником кримінального провадження ефективного в рамках закону та діючих міжнародних правових актів способів захисту порушеного на його думку права, а інакше подані клопотання, скарги, позови не будуть задоволені, оскільки захист права передбачає використання передбачених саме законом способів (можливостей, правового інструментарію) для поновлення порушеного права, визнання невизнаного, чи присудження права, що оспорується.

Суттєвого значення набуває реалізація права на ефективний захист у сфері кримінального судочинства, якою охоплюється переважна більшість нашого суспільства, особливо в умовах воєнного стану та діючої воєнної і злочинної агресії з боку росії.

Хоча, саме за судом і залишається остаточне рішення щодо відновлення порушеного права учасників кримінального провадження та реалізація його ефективного захисту в сфері кримінального процесу, однак, існує нагальна потреба в забезпеченні та реалізації ефективного засобу юридичного захисту учасників кримінального провадження і на досудовій стадії провадження з урахуванням міжнародного законодавства та практики Європейського суду з прав людини, починаючи з моменту надходження заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Вказані аспекти свідчать про актуальність обраної теми, її значення для законодавчої, правозастосовної практики та науково-дослідної роботи щодо подальших наукових досліджень проблем реалізації права особи на ефективний засіб правового захисту.

У межах визначеної мети роботи дисертантом було слушно та правильно поставлено і вирішено взаємопов'язані завдання щодо становлення та розвитку теоретичних поглядів і нормативних положень реалізації права на ефективний

засіб юридичного захисту на досудовому провадженні, понятійної категорії його змісту. Особливості реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на початку кримінального провадження, під час застосування запобіжних заходів та під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. У тому числі, і роль прокурорського нагляду та судового контролю щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні.

Структура дисертації Осадчого Павла Володимировича логічно пов'язана з визначеними завданнями, об'єктом і предметом дослідження, складається з анотації, вступу, трьох розділів, 7 підрозділів та висновків.

Теоретичну базу дисертації склали праці вчених у галузі загальної теорії держави та права, кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, цивільного права та міжнародного права.

Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали: діалектичний метод наукового пізнання, метод системного аналізу, формально-логічний метод, історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний та соціологічні методи.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практика ЄСПЛ; зведені дані анкетування 228 респондентів органів Національної поліції, прокуратури, суддів, адвокатів та інших фахівців права з 17 обласних міст України.

Вказане дозволило здобувачеві кваліфіковано та всебічно розглянути актуальні питання реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України та на основі теоретичних напрацювань запропонувати власні підходи до розв'язання ключових проблем, що виникають під час здійснення кримінального провадження та реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту в ньому.

Наведена структура роботи дозволила дисертанту повно охопити предмет дослідження, послідовно й логічно викласти основні здобутки проведеного монографічного дослідження. Вони спираються на достатній емпіричний матеріал, широку теоретичну базу, тому їх можна визнати цілком обґрунтованими, такими, що відповідають сучасним запитам законодавчої і правозастосовної практики, та відповідному рівню вимог наукової теорії.

Теоретичне опрацювання зазначених вище питань, отримані автором під час дослідження результати та винесені на публічну презентацію положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, що вносить елементи новизни та поглиблює теорію кримінального процесу, і в цілому мають суттєве значення, як для подальшого нормотворення, так і практичної діяльності судових та правоохоронних органів.

Дослідження Осадчого П.В. характеризується синтезом різноманітних юридичних знань, що спонукало автора обрати специфічний методологічний фундамент на основі комплексного використання методів різних галузей юридичної науки.

У цілому відзначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість його результатів, належний науковий рівень дисертаційного дослідження, необхідно відмітити, що воно, як і будь-яке дослідження дисертаційного рівня, містить певні положення, які викликають зауваження та можуть бути предметом дискусії під час захисту, зокрема:

1. Не можна погодитися, що оновлення кримінальної процесуальної парадигми та впровадження її на практиці, як зазначає автор в обґрунтуванні теми пов'язане «з прийняттям у 2012 році чинного КПК України». Адже з моменту його прийняття, минуло вже 12 років, відбулася не одна судово-правова реформа та внесено більше ніж 140 законодавчих змін до чинного КПК України, підґрунтя яких і складає правова парадигма, що являє собою сукупність правових ідей, понять, теоретичні погляди науковців, методи дослідження, певні постулати, правові стандарти згідно з якими відбувається узагальнення, відповідні побудови правових конструкцій тощо.

2. Дисертант в обґрунтуванні наголошує: «У вітчизняній правовій науці практика захисту прав людини, зокрема, й у кримінальному провадженні.» А далі, не завершивши розпочату ним думку, вже веде мову про вчених процесуалістах, які зробили вагомий внесок у дослідження положень Конвенції та практики ЄСПЛ. Вказане вимагає свого логічного завершення щодо розпочатої автором вище зазначеної думки. Або певних пояснень щодо цього.

3. В основу обґрунтування дослідження дисертант покладає «...необхідність удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів та правозастосовної практики», що на нашу думку звужує результати проведеного дослідження щодо його значення: у науково-дослідній роботі та подальших наукових досліджень проблем реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту в кримінальному провадженні України; у нормотворчій діяльності щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України; у правозастосовній діяльності – для забезпечення правильності тлумачення та застосування кримінального процесуального законодавства у дослідженій сфері; а також, у навчальному процесі – для курсу кримінального процесу та суміжних дисциплін у закладах вищої освіти, підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з кримінального процесу та суміжних дисциплін.

4. Окреслюючи наукову новизну щодо обґрунтування сутності права на ефективний засіб юридичного захисту, автор відносить:

- по перше, забезпечення поновлення порушеного права, а у випадку неможливості – гарантування потерпілому можливості отримання відповідного відшкодування (права особи – порушене право – характер допущеного порушення – наслідки);

- по друге, формування та створення механізмів, які юридично спроможні забезпечити реалізацію прав і свобод особи, що зазнали порушення;

- по третє, застосування навіть за умов порушення з боку сторони обвинувачення (прокурор, орган досудового розслідування).

Зазначена новизна потребує додаткових пояснень щодо тези про «неможливість – гарантування потерпілому можливості отримання відповідного відшкодування» оскільки незрозуміло, у чому тоді на думку автора полягає ефективність юридичного захисту порушеного права особи, та які критерії свідчать про ефективність відновлення, поновлення порушеного права. Тим більше, що наголошуючи на подальшій науковій новизні, дисертант до критеріїв реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні відносить і критерій «результативності». Останній, входить у певні протиріччя з тезою автора щодо «неможливості – гарантування потерпілому можливості отримання відповідного відшкодування».

5. Певного пояснення та обґрунтування вимагає і озвучене автором в науковій новизні речення: «(права особи–порушене право–характер допущеного порушення – наслідки)».

Наведені зауваження та пропозиції стосуються окремих положень дисертації і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову та практичну цінність.

Загальний висновок: Дисертація Осадчого Павла Володимировича «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Дисертація Осадчого Павла Володимировича на тему: «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283 та 19 травня 2023 року № 502), що пред'являються до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, а її автор, Осадчий Павло Володимирович, за результатами позитивного захисту у спеціалізованій вченій раді заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Дараган В.В. наголосив, що дисертаційне дослідження Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» є актуальним, оскільки в умовах сьогодення,

інтеграція України до Європейського союзу призвела до необхідності проведення реформ, впровадження міжнародних стандартів і повноцінної трансформації системи кримінальної юстиції

Загалом, результати дисертаційного дослідження мають, безумовно, як теоретичне, так і практичне значення, оскільки дисертант безпосередньо розслідує кримінальні провадження в ході своєї професійної діяльності більш ніж 12 років. Тому дисертаційна робота Осадчого П.В. написана на достатньому науковому, практичному та методологічному рівні і в цілому заслуговує позитивної оцінки, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, доцент Обшалов С.В. зазначив, що дисертаційне дослідження Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» виконано на належному науковому рівні, відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого виду і вирішує ряд важливих для теоретико-правової науки завдань. Робота може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Крім того, Обшалов С.В. зазначив, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до вимог МОН України. Автор дослідження має достатню кількість наукових статей у фахових виданнях та опублікованих тез виступів на конференціях. Дисертаційна робота виконана самостійно, має комплексний і завершений характер, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Солдатенко О.А. зазначив, що дисертаційне дослідження Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» виконано на належному науковому рівні, відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого виду і вирішує ряд важливих для теоретико-правової науки завдань. Робота може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, с.н.с. Березняк В.С. вказав, що в цілому дисертаційна робота Осадчого П.В. на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» написана на достатньому науковому та методологічному рівні і в цілому заслуговує позитивної оцінки, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Осадчого Павла Володимировича на тему «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. ЄСПЛ є однією з ланок міжнародної системи забезпечення прав людини, яка базується на положеннях

Загальної декларації прав людини (1948 р.) та Міжнародних пактів про права людини (1966 р.) й у своїх рішеннях використовує досвід інших міжнародних інституцій, у тому числі й судів, сприяючи тим самим реалізації універсальних демократичних цінностей. Сама практика ЄСПЛ має важливе значення і для інших міжнародних судових органів, у тому числі для міжнародних трибуналів, створених за рішенням Ради Безпеки ООН.

Водночас, в умовах сьогодення, інтеграція України до Європейського союзу призвела до необхідності проведення реформ, впровадження міжнародних стандартів і повноцінної трансформації системи кримінальної юстиції. Однією з ключових складових такого процесу є кримінальне процесуальне законодавство, яке ґрунтується на міжнародних стандартах прав людини. Тому, оновлення кримінальної процесуальної парадигми та впровадження її на практиці пов'язане з прийняттям чинного КПК України у 2012 р.

Право на ефективний засіб правового захисту загальноновизнано як право людини в міжнародно-правових документах з прав людини, зокрема в Загальній декларації прав людини (ст. 8), Міжнародному пакту про громадянські та політичні права (ст. 2), Європейській конвенції з прав людини (ст. 13), Хартії Європейського Союзу про Основні права (ст. 47). Реалізація такого права під час процесуальних дій на початку кримінального провадження обумовлена виконанням завдань передбачених ст. 2 КПК України з дотриманням положень ст. 13 Конвенції (1950 р.) щодо забезпечення прав і основних свобод на національному рівні та гарантування ефективної системи їх захисту на міжнародному рівні.

Попри те, що вищезазначене право регламентовано окремо лише в ст. 13 Конвенції, його змістовні елементи нормативно відображені в ст. 55 Конституції України та ст. 24 КПК України. До того ж відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» (2006 р.), а також згідно зі ст. 8, 9 КПК України – Конвенція та рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права, а їх застосування та врахування є обов'язковим під час здійснення кримінального провадження.

Однак, прогресивна кримінальна процесуальна модель судочинства не характеризується ефективністю, стабільністю та єдністю підходів у забезпеченні прав учасників кримінального провадження. Так, у 2023 р. із 11255 звернень, що надійшли до Уповноваженого з прав людини в частині порушення прав і свобод людини у ході досудового розслідування, 1422 – скарги на порушення права на захист, 602 – на дії, бездіяльність слідчого, прокурора, 473 – скарги на незаконне затримання, 147 – необґрунтоване пред'явлення підозри тощо, а ЄСПЛ постановив 144 рішення у справах проти України, з них у 141 визнано щонайменше одне порушення, з яких 64 – порушення ст. 13 Конвенції. Причинами таких негативних тенденцій, у тому числі, є недосконалість та нестабільність кримінального процесуального законодавства, яке постійно змінюється, оновлюється й доповнюється.

У вітчизняній правовій науці практика захисту прав людини, зокрема, й у кримінальному провадженні. Вагомий внесок у дослідження положень Конвенції та практики ЄСПЛ у кримінальному процесі зробили такі вчені-процесуалісти як

Ю. П. Аленін, А. А. Ахундова, І. Ю. Бабенко, Т. В. Бабчинська, В. М. Ватаманюк, О. В. Винокуров, Т. В. Волошанівська, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, О. В. Капліна, В. П. Кононенко, О. П. Кучинська, М. А. Макаров, В. Є. Мармазова, А. В. Мельниченко, Д. А. Пеший, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. М. Ребезюк, В. В. Рогальська, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, В. М. Тетришник, О. М. Толочко, Л. Д. Удалова, Т. І. Фулей, І. С. Шаповалова, С. В. Шевчук, О. Г. Шило, О. Г. Яновська та ін.

Однак сучасні реалії дотримання прав учасників у ході кримінального провадження засвідчують негативні тенденції. Тому, незважаючи на те, що окремі аспекти імплементації міжнародних стандартів реалізації прав людини вже були предметом обговорення, в Україні відсутні монографічні роботи, присвячені проблемним питанням саме реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому розслідуванні кримінальних проваджень передбаченого міжнародними нормативно-правовими актами й діяльністю ЄСПЛ. Відтак постала гостра необхідність удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів та правозастосовної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах загальноуніверситетської наукової теми: «Теорія і практика застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, криміналістичних заходів протидії злочинності в Україні органами внутрішніх справ».

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх 28 жовтня 2021 року (протокол № 18).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є концептуалізація реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України відповідно до вимог міжнародних стандартів, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити поняття та зміст права на ефективний засіб юридичного захисту за міжнародним й вітчизняним законодавством;
- з'ясувати генезу законодавства та теоретичних поглядів щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні у кримінальному процесі України;

- запропонувати шляхи реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження;
- виокремити кримінальні процесуальні особливості реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час застосування окремих запобіжних заходів;
- сформулювати наукове бачення напрямів реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- охарактеризувати особливості кримінальної процесуальної діяльності прокурора щодо забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні;
- здійснити аналіз судового контролю щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Предмет дослідження – реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених у роботі мети і задач, специфіки об'єкта та предмета дослідження. Їх основу становить загальний *діалектичний* метод наукового пізнання реально існуючих явищ і процесів. Спеціальними методами дослідження, використаними в дисертації, є: *метод системного аналізу*, який застосовувався в ході аналізу правових норм, що регламентують порядок реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі (розділи 1-3); *формально-логічний* – при визначенні поняття та змісту права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні у кримінальному процесі (підрозділи 1.1), а також при аналізі правових норм та визначенні меж їх застосування (розділи 1-3); *історичний* – при аналізі сучасних концепцій розвитку кримінального процесуального законодавства України, з'ясуванні генези та теоретичних поглядів на право, як ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі (підрозділ 1.2); *системно-структурний* – у процесі з'ясування особливостей реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на початку кримінального провадження (підрозділ 2.1), під час застосування окремих запобіжних заходів (підрозділ 2.2) й особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану (підрозділ 2.3), а також процесуального механізму забезпечення такого права засобами прокурорського нагляду (підрозділ 3.1) та судового контролю (підрозділ 3.2); *порівняльно-правовий* – при дослідженні та аналізі норм вітчизняного і кримінального процесуального законодавства й практики ЄСПЛ, що дало можливість сформулювати конкретні пропозиції до чинного законодавства України (розділи 2-3); *статистичні* – при узагальненні результатів вивчення практики, аналізі проблем, пов'язаних із реалізацією права на ефективний засіб юридичного захисту у досудовому розслідуванні та обґрунтуванні теоретичних положень роботи (розділи 2-3); *соціологічні* – забезпечили проведення опитування, використання результатів анкетування слідчих, прокурорів, суддів,

адвокатів (розділи 2-3). Виокремлені наукові методи дослідження використано в нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності, що сприяло забезпеченню принципу всебічності, повноти й об'єктивності наукового дослідження та дало змогу закласти фундамент для подальших можливих напрямів розвитку теоретичних ідей на реалізацію права на захист з урахуванням практики ЄСПЛ.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практики ЄСПЛ; зведені дані анкетування 228 осіб (співробітників органів Національної поліції, прокуратури, суддів, адвокатів та інших фахівців права міст Дніпро, Черкаси, Запоріжжя, Херсон, Рівне, Київ, Одеса, Житомир, Івано-Франківськ, Тернопіль, Суми, Луцьк, Полтава, Харків, Хмельницький, Миколаїв, Вінниця). При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми використовувалася слідча, прокурорська, адвокатська та суддівська практики, а також особистий досвід роботи у правоохоронних органах України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в умовах дії чинного кримінального процесуального законодавства та воєнного стану, в якому запропоновано вирішення низки практичних задач з урахуванням міжнародного законодавства й практики ЄСПЛ, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано сутність права на ефективний засіб юридичного захисту, яке полягає у: забезпеченні поновлення порушеного права, а у випадку неможливості – гарантування потерпілому можливості отримання відповідного відшкодування (права особи–порушене право–характер допущеного порушення –наслідки); формуванні та створенні механізмів, які юридично спроможні забезпечити реалізацію прав і свобод особи, що зазнали порушення; застосуванні навіть за умов порушення з боку сторони обвинувачення (прокурор, орган досудового розслідування);

- виокремлені критерії реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні: доступність, результативність (перспективність), адекватність, достатність, практичність, оперативність, строковість, незалежність, неупередженість у взаємозалежності з верховенством права й законністю;

- запропоновано надати слідчим Національної поліції статус законних комбатантів, а їх потрапляння під владу противника повинно розглядатися як стан полону, а не утримання як заручників з метою легалізації виконання обов'язків та реалізації прав під час несення служби в умовах військової агресії (розслідування злочинів на деокупованих територіях), що сприятиме ефективному розслідуванню воєнних злочинів на території України Міжнародним кримінальним судом;

- доведено, що судовий контроль в частині реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні безпосередньо

здійснюється через розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, детектива, слідчого, прокурора під час досудового розслідування. З метою удосконалення такої діяльності запропоновано зміни й доповнення до ст. 303 КПК України щодо можливості оскарження рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора – підозрюваним, його захисником чи законним представником та ст. 304 КПК України в частині збільшення строку подання скарги на затримання особи, безпосередніх підстав її подання, прийняття процесуальних рішень під час розгляду, а також наслідки повернення такої;

удосконалено:

– унормування механізму контролю щодо виконання рішення прокурора в частині задоволення скарги на дії або бездіяльність суб'єктів передбачених КПК України під час досудового розслідування, яке включає в себе надання вказівки щодо виконання рішення, заслуховування звіту про його виконання та прийняття рішення щодо активізації виконання;

– систематизацію гарантій забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження (забезпечення права на захист та надання правової допомоги; закріплення статусу, загальних правил участі та обов'язків захисника; розгляд клопотань слідчим суддею; доступ підозрюваного до матеріалів в частині обрання запобіжних заходів; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та ін.);

– механізм реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час застосування запобіжних заходів, який включає можливості звернутися до уповноважених державних або міжнародних органів з вимогою змусити суб'єкта кримінального провадження відновити порушене право; внесення змін до ст. 176, 181, 193, 194, 303 КПК України й доповнення новою ст. 182-1 КПК України «Нагляд командування військової частини», а також доцільність виключного обрання тримання під вартою до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану (ч. 8 ст. 176 КПК України з поширенням на злочини, передбачені ст. 402–205, 407, 408, 429 КК України);

– положення міжнародних інституцій та практики ЄСПЛ щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану в частині забезпечення засади змагальності – обов'язкова поінформованість підозрюваний про розпочате кримінальне провадження та обґрунтованість змісту підозри зумовлюють можливість забезпечення права на захист;

дістало подальшого розвитку:

– осмислення необхідності закріплення можливості оскарження недотримання розумних строків слідчим, прокурором до слідчого судді, оскільки подача такої скарги до прокурора не може бути визнана достатньою гарантією для незалежного та безперешкодного розгляду скарги. Така зміна порядку оскарження забезпечить конкуренцію під час розгляду скарги та відповідає вимозі ефективного засобу юридичного захисту на досудовому провадженні;

– аргументація права на ефективний засіб юридичного захисту під час процесуальних дій на початку кримінального провадження як складного, яке

включає в себе: права, спрямовані на захист від кримінального переслідування, що здійснюються особисто особою, яка піддається такому переслідуванню; права, пов'язані із захистом, що здійснюється за допомогою обраного підозрюваним чи призначеним йому захисником (права, які реалізуються підозрюваним через свого захисника; право на юридичну допомогу, що надається захисником безпосередньо підозрюваному); права вимоги до суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення ними відповідно до чинного законодавства права підозрюваного на захист;

– унормування застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки на підставі постанов слідчого чи дізнавача, за погодженням з прокурором, або прокурору, що сприятиме зменшенню навантаження на слідчих суддів, реалізації принципу процесуальної економії, ефективному та своєчасному застосуванню запобіжних заходів й гарантуватиме стороні захисту дотримання прав і свобод підозрюваного, а також право на оскарження процесуальних рішень відносно нього;

– процесуальна діяльність прокурора щодо забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яка носить наглядний кримінальний процесуальний характер за дотриманням вимог закону під час кримінального переслідування особи (мета – виконання завдань кримінального переслідування; упровадження міжнародно-правових стандартів у практику затримання підозрюваного, застосування запобіжних заходів) із внесенням змін до ст. 36 КПК України в частині відсторонення дізнавача, слідчого, детектива, оперативного працівника від проведення досудового розслідування.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображено у дев'яти наукових працях, зокрема, у п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, а також у двох тезах наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Осадчий П. В. Сутність права на ефективний засіб юридичного захисту: наукові пошуки з аналітичним оглядом відповідної практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 334–340. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-334-340.

2. Осадчий П. В. Генеза законодавства щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 254–261. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.46>.

3. Осадчий П. В. Компаративістичний аналіз реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі.

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 349–354. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-349-354.

4. Осадчий П.В. Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту під час особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання.* 2023. №9. с.569-574. URL: [140.pdf \(lsej.org.ua\)](#).

5. Осадчий П.В. Роль прокурора у механізмі забезпечення реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні. *Правові новели: науковий юридичний журнал.* №21/2023. Том 2. С. 134-145. URL: [20.pdf \(legalnovels.in.ua\)](#).

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Осадчий П.В. Механізми захисту права на ефективний засіб юридичного захисту у міжнародній практиці. Матеріали наукового семінару «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2022. С. 38-40.

2. Осадчий П.В. Сутність права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні. Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах: Матеріали Всеукр. Науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.). Дніпро: Дніпровс. Держ. Ун-т внутр. Справ. 2024. С. 126-129.

Характеристика особистості здобувача. Осадчий Павло Володимирович, 12.07.1990 року народження, народився у м. Миколаїв.

У 2012 році закінчив ДВНЗ «НГУ» та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію професіонал в галузі правознавства.

У 2013 році закінчив ДВНЗ «НГУ» і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Адміністративний менеджмент» та здобув кваліфікацію менеджера (управителя) адміністративної діяльності, дослідника.

У період з 2013 по 2016 роки - слідчий та старший слідчий слідчого відділення Соборного відділення поліції Дніпровського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

З 2016 по 2018 роки - слідчий відділу розслідування особливо важливих справ та злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

З 06.03.2018 по 19.11.2018 - старший слідчий відділення розслідування злочинів у сфері господарської та службової діяльності слідчого відділу Дніпровського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

Після чого звільнився з органів внутрішніх справ у зв'язку з перемогою у конкурсі на посаду слідчого Державного бюро розслідувань.

З 29.11.2018 по 02.03.2021 - слідчий Першого слідчого відділу (відділ розслідування злочинів у сфері службової діяльності та корупції) слідчого управління ТУ ДБР у м. Полтаві.

З 03.03.2021 по теперішній час слідчий третього слідчого відділу (з дислокацією у м. Дніпрі) ТУ ДБР у м. Полтаві.

У 2021 році (протокол № 2 від 28.10.2021) закріплено тему дисертаційного дослідження. Науковим керівником був обраний кандидат юридичних наук Мельниченко Андрій Валерійович (на той час – доцент кафедри кримінального процесу).

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно із застосуванням сучасної української мови та наукових термінів. Кожний із розділів, підрозділів та пунктів побудовані у логічній послідовності. Усе це забезпечує легкість і доступність сприйняття викладених у дисертації положень.

У результаті попередньої експертизи наукових результатів дисертації Осадчого П.В. і повноти публікацій дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Осадчого Павла Володимировича за темою: «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Осадчого Павла Володимировича «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України», відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати Осадчому Павлу Володимировичу подати заяву на ім'я голови Вченої ради університету про утворення разової спеціалізованої вченої ради для проведення захисту дисертації за темою «Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України» з метою присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Голова засідання:

**Завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, с.н.с.
23.10.2024**

Василь БЕРЕЗНЯК